

УДК 339.09.504

О.В. Ковальчук, студ., Т.П. Мірзак, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Участь України у процесі глобалізації економіки

У статті описані процеси глобалізації економіки як основи формування світового господарства. Доведена необхідність для України перебудови шляхів активної взаємодії зі світовим господарством на основі уважного вивчення світового досвіду високорозвинених країн.

зовнішньоекономічні зв'язки, глобалізація економіки, транснаціональні корпорації, міжнародний поділ праці

Важливою особливістю сучасності є зростання взаємозалежності економік різних країн, розвиток інтеграційних процесів, інтенсивний перехід цивілізованих країн від замкнутих національних господарств до економіки відкритого типу. На рубежі минулого і нинішнього століть глобалізація визначається як одна з головних, фундаментальних тенденцій розвитку світового господарства. Однією з найважливіших сфер прояву наростаючої взаємозалежності держав виступають міжнародні економічні відносини, які мають багатовікову історію. Протягом сторіч вони існували переважно як зовнішньоторгівельні, розв'язуючи проблему забезпечення населення товарами, які національна економіка виробляла неефективно або не виробляла зовсім. У ході еволюції зовнішньоекономічні зв'язки переросли рамки зовнішньої торгівлі і перетворилися в складну сукупність міжнародних економічних відносин, що торкаються інтересів усіх держав світу.

Метою даної статті є аналіз процесу глобалізації економіки та окреслення можливостей участі у ньому України.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- проаналізувати умови глобалізації економіки;
- оцінити вплив транснаціональних компаній на економіку України;
- дати оцінку можливості активної участі України в процесі глобалізації.

Питаннями інтернаціоналізації та глобалізації економіки займалися Валентієва О. В., Геєць В.О., Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г., Захарченко В.С., Паньков В.С., Кузнецов А.В. та ін. Переважна більшість вчених вважають, що глобалізація являє об'єктивне і абсолютно неминуче явище сучасності, яке можна пригальмувати засобами економічної політики (що і відбувається у ряді випадків), але не можна зупинити або відмінити [6].

Одним з перших учених, які займалися проблемами глобалізації економіки і творцем терміну «глобалізація» є американський учений Т.Левітт (у 1983 р. вийшла його книга «Глобалізація ринків». З того часу в науковій і публіцистичній літературі, присвяченій проблемам світового господарства, термін «глобалізація» піддається масовому і хаотичному тиражуванню [8].

Т.Левітт розумів глобалізацію як чисто ринковий феномен. Даним терміном він позначив об'єднання, інтеграцію ринків окремих продуктів, що виробляються транснаціональними корпораціями (ТНК).

Після цього з'явилися численні роботи, що досить широко трактують категорію глобалізації економіки. Визначення поняття, що адекватно відображають його суть, дають деякі російські автори.

Так, Є.Кочетов розглядає глобалізацію як «процес відтворювальної трансформації національних економік і їх господарюючих структур, капіталу, цінних паперів, товарів,

послуг, робочої сили, при якій світова економіка розглядається не просто як сума національних економік, фінансових, валютних, правових, інформаційних систем, а як цілісна, єдина геоекономічна (геофінансова) популяція (простір), що функціонує за своїми законами». Б.Смітєнко і Т.Кузнецова відзначають, що «узяті разом процеси наростання масштабності зв'язків, що реалізуються міжнародними економічними відносинами, посилення системності міжнародних економічних відносин і взаємозалежності їх основних суб'єктів у взаємообумовленості з вирішенням глобальних проблем людства утворюють явище, яке можна визначити як глобалізацію економіки». В.Ломакин пише, що «під глобалізацією національних господарств розуміється створення і розвиток міжнародних, світових продуктивних сил, чинників виробництва, коли засоби виробництва використовуються в міжнародному просторі.

Невід'ємною частиною глобалізації є транснаціональні корпорації (ТНК). Сьогодні ТНК перетворилися з суб'єктів в об'єкти міжнародної політики, активно беручи участь у всіх глобальних процесах, що відбуваються в світі. Транснаціональні корпорації, нарівні з промислово розвиненими країнами, широко проявляють себе в політиці, економіці, у фінансово-інвестиційній, інформаційній, науково-технічній, військовій, технологічній, екологічній сферах. У зовнішній політиці ТНК реалізують власну корпоративну дипломатію, а для успішного забезпечення внутрішньокорпоративної політики створили свою, корпоративну, ідеологію. Разом з найбільшими державами вони мають власні численні спецслужби, а зброєю, яку випускає, наприклад, тільки одна «Дженерал дайнемікс», можна озброїти армію не однієї держави [3, 7].

Дії ТНК за характером і формами прояву в світовій політиці і економіці багато в чому співпадають з діяльністю держав, що дозволяє експертам якщо не ототожнювати їх, то, принаймні, заявляти про ідентичність дій і проявів ТНК і держав в глобальній політиці і економіці. В той же час ряд дослідників вважає, що в перспективі ТНК зможуть стати домінуючою силою світового господарства, змінивши національні держави як основні його об'єкти [1, 3, 6].

В даний час провідну роль в глобальних процесах відіграють ТНК США, за характером і масштабами торгово-інвестиційної експансії випереджаючи промислові і фінансові компанії інших країн. Але цей розрив поступово зменшується за рахунок посилення позицій ТНК держав Західної Європи і Японії, а також появи транснаціональних корпорацій країн, що розвиваються.

Щодо України, то процеси транснаціоналізації вже мають місце в різних секторах національної економіки. Глобальний капітал проник в банківську сферу, хімічну промисловість, контролює значну частину нафтопереробних потужностей, має активи в медіа-бізнесі, представлений у сфері послуг, комунікацій і зв'язку. Зростання ринкової привабливості і вартості активів пов'язане із стабілізацією економіки починаючи з 1999 року, і реструктуризації і нової концентрації капіталу. В результаті приватизаційної хвилі середини-кінця дев'яностих років частина українських активів вже була включена в транснаціональні виробничі ланцюжки [2, 7].

Одній з перших, «глобалізації» піддалася українська нафтопереробна промисловість (сумарна проектна потужність всіх НПЗ дозволяє переробляти близько 53 млн. тонн сировини в рік). Близькість до європейських ринків, розвиненість нафтотранспортної системи України, разом з відсутністю внутрішніх джерел сировини і скороченням об'єму внутрішнього ринку стали вирішальними чинниками переходу галузі під контроль іноземного капіталу.

У період з 1994 по 1999 рік 4 з 6 ведучих українських НПЗ перейшли під контроль транснаціонального капіталу. На сьогоднішній день фактичними власниками українських НПЗ є: Одеський НПЗ (потужність по переробці нафти на сьогоднішній день на рівні 3-3,5 млн. тонн в рік) - «ЛУКОЙЛ», Лисичанський НПЗ (потужність до 16 млн. тонн) - ТНК-ВР, Херсонський НПЗ (потужність на рівні 7 млн.т.) - «КазМунайГаз» і НК «Альянс»,

Кременчуцький НПЗ (потужність більше 18 млн. т.) - «Укртатнафта» (співзасновник ВАТ «Татнефть»).

У період з 1999 по 2005 рік іноземний капітал активно інвестував і в українську цементну промисловість (сумарна потужність - 21 млн. тонн цементу в рік). Так, в 1996 році контрольний пакет акцій ОАО «Миколаївцемент» було придбано французькою компанією Lafarge. У 1999 році на український ринок вийшла ірландська мульти-національна група CRH plc., яка стала власником ОАО "Подільський цемент" (проектна потужність 1,5 млн. тонн цементу в рік). Слідом за французами та ірландцями в українську цементну промисловість прийшли дві могутні німецькі ТНК - "Dyckerhoff AG" і Heidelberg cement group.

Таким чином, якщо в 2004 році 40% виробничих потужностей знаходилося в руках українських власників, то на сьогоднішній день таких підприємств залишилися тільки три - ВАТ «Івано-Франківськ-цемент», ТОВ «Цемент» (м. Одеса) і ЗАТ комбінат «Бахчисарайський комбінат «Стройіндустрія». Їх сукупна частка у виробництві цементу в Україні сьогодні не перевищує 15% [4, 7].

Однією з ніш національного ринку, яку почали швидко освоювати іноземні компанії, став мобільний зв'язок. Піонером українського «стільникового» ринку стало СП «UMC». Їого засновниками виступили АТ «Укртелеком», Україна, 51% акцій, TDC Tele Danmark, Данія, 16,3% акцій, Royal KPN N.v., Голландія, 16,3% акцій і Deutsche Telekom, Німеччина, 16,3% акцій. На сьогоднішній день кількість абонентів UMC складає 20,75 млн. чоловік. Власником компанії (100% акцій) є ВАТ «МТС», Росія.

У 1994 році на українському ринку з'являється ще одна компанія за участю іноземного капіталу «КІЇВСТАР GSM» (основний акціонер - Telenor, Норвегія, 45,42% акцій). На сьогоднішній день «КІЇВСТАР GSM.» обслуговує більше 22,1 млн. абонентів. Основними акціонерами ЗАТ «Київстар» на сьогоднішній день є «Telenor», Норвегія (56,51%) і Storm (43,49%), контрольним пакетом акцій якої володіє російська "Альфа-груп".

Але лідерами глобалізації стали українські банки. Українська економіка розглядається транснаціональним капіталом як перспективна в найближчі 10 років, тому активи і інфраструктура готуються вже зараз. Однією з основних тенденцій є скупка українських банків іноземними банками. Найближчими роками, за оцінками експертів, частка іноземного капіталу зростатиме за рахунок придбання українських банків зарубіжними фінансовими групами, а також завдяки стрімкому збільшенню капіталів в іноземних банках, які вже присутні на ринку.

Одним з найбільш могутніх секторів української економіки і, поза сумнівом, привабливим активом, є також гірничо-металургійний комплекс (ГМК). За об'ємами виробництва стали, Україна займає 7 місце в світі і 3 місце - за об'ємом експорту металопродукції. Зараз ГМК забезпечує більше 25% промислового виробництва держави, забезпечує близько 40 % валютних надходжень і більше 10 % надходжень до державного бюджету України. Продукція ГМК в структурі українського експорту складає близько 42%.

Саме у ГМК почали оформлятися найбільш впливові українські фінансово-промислові групи. Сьогодні практично у всіх ведучих українських фінансово-промислових групах металургійні активи складають основу бізнес-діяльності і є визначальним чинником впливовості.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що для того, щоб взаємодіяти з ТНК як в Україні, так і на світових ринках, потрібно створювати власні, українські транснаціональні структури, як це зробили раніше Китай, Росія, Індія, Індонезія, Мексика, Венесуела тощо (не враховуючи промислово розвинені країни, де існують сотні крупних ТНК). Досвід цих держав свідчить, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію з ТНК тільки у випадку, якщо він сам структурується в могутні фінансово-промислові утворення, адекватні міжнародним аналогам і здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику.

Разом з тим, створити корпорації повного замкнутого циклу, які займалися б видобутком сировини, її переробкою, виготовленням з неї продукції та її реалізацією, Україна може лише в окремих галузях, на що буде потрібен значний час. Хоча деякі кроки в цьому напрямі вже зроблені. Наприклад, певних успіхів в плані транснаціоналізації бізнесу досягла корпорація «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД). Основна увага при цьому приділяється побудові вертикально інтегрованих холдингів по ланцюжку «вугілля - кокс - метал». При цьому ІСД створює ТНК повного профілю, для чого компанія активно виходить на зарубіжні ринки, привертає нових партнерів, спільно з іноземними фірмами бере участь в створенні консорціумів для просування на зовнішній ринок своєї продукції.

Таким чином, створення українських ТНК дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їх виробництва і капіталу, інтеграції України в світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

Список літератури

1. Валентієва О. В. Особливості зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудівної галузі // Регіональні перспективи. — 2005. — № 1. — С. 25–27.
2. Геєць В. Інтеграція через спеціалізацію // Політика і час. — 2006. — № 4. — С. 30–36.
3. Генхузен М., Нийкамп П. Формирование корпоративных трансграничных сетей в Восточной Европе: потенциальные возможные зоны развития Восток-Запад // Региональное развитие и сотрудничество. — 2007. Вып. 1— С. 8–16.
4. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко, М. О. Гончаренко та ін.; За ред. О. Г. Білоруса. — К.: ІСЕМВ НАН України, КНЕУ, 2001. — 734 с.
5. Дергачев В. Геоэкономика (Современная геополитика): Учебник. — К.: ВИРА-Р, 2002. — 512 с.
6. Долгов С.И. Глобализация экономики: новое слово или новое явление? — М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1998.— С. 20.
7. Зав'ялова О., Кабанова Н. Формування системи інтегрованого міжнародного виробництва та місце України в цьому процесі // Укр. промисловець. — 2007. — № 5. — С. 14–15.
8. Кузнецов А.В. Интернационализация российской экономики: Инвестиционный аспект. М.:КомКнига. — 2007. - С.215.
9. Паньков В.С. Глобализация экономики: сущность, проявления, вызовы и возможности для России.- Ярославль: Изд. дом «Верхняя Волга».- 2008.- 163 с.
10. Паньков В.С. ТНК как главный субъект и «мотор» глобализации//Экономика XXI века.-2008.-№5.- С.16.
11. Предборський В.А., Гарін Б.Б., Кухаренко В.Д. Економічна теорія.— С. 449-454.

Одержано 13.05.10